

References

1. Asmolov A. G. Psihologija lichnosti: principy obshhepsihologicheskogo analiza / A. G. Asmolov. – M.: Smysl, 2001. – 416 s.
2. Bahtin M. Jestetika slovesnogo tvorchestva / M. M. Bahtin // Sost. S. G. Bocharov, primеч. S. S. Averincev i S. G. Bocharov. – M.: Iskusstvo, 1979. – 423 s.
3. Berezjak O. Tolerantnist' jak umova podolannja nesprynjattja inshogo / O. I. Berezjak. – Rezhym dostupu: <http://eprints.zu.edu.ua>
4. Bysh L. Suchasnyj slovnyk inozemnyh sliv: tlumachennja, slovovzhyvannja, slovoutvorennja, etymologija / L. M. Bysh, A. V. Bobrova ta in. Vydannja 6. – M.: Cytadel'–Trejd, 2005. – 906 s.
5. Bil'chenko Je. Identychnist' i tolerantnist': do problemy spivvidnoshennja / Je. Bil'chenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poezia.org/ua/publications/16814/print>
6. Busel V. Velykyj tlumachnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy / V. T. Busel. – Kyi'v: VTF «Perun», 2007. – 1736 s.
7. Valitova P. P. Tolerantnost': porok ili dobrodetel'? / P. P. Valitova // Vestnik Moskv. un-ta. – Ser.7. Filosofija. – 1996. – №1. – S.34–35.
8. Gegel' G. Sub#ektivnaja logika ili uchenie o ponjatii / G. V. F. Gegel'. – M.: Mysl', 1972. – T.3.
9. Gumbol'd V. O sravnitel'nom izuchenii jazykov / V. Gumbol'dt. – M.: Progress, 1985. – 601 s.
10. Dal' V. Tolkovyj slovar' russkogo jazyka / V. I. Dal'. – M., 1998. – 4472 s.
11. Deklaracija pryncypiv tolerantnosti // Vik tolerantnosti: Naukovo–publicystychnyj visnyk. – 2001. – №1. – S.131–138.
12. Lektorskiy V. O tolerantnosti, pljuralizme i kriticizme / V. A. Lektorskiy / Voprosy filosofii. – 1997. – №11. – S.44–56.
13. Malahov V. A. Etyka. Kurs lekcij: Navch. posibnyk / V. A. Malahov. – 2–ge vyd. – K.: Lybid', 2000. – 384 s.
14. Petrovckij A. Kratkij psihologicheskij slovar' / A. B. Petrovckij, M. G. Jaroshevskij. – M.: Politizdat, 1985. – 431 s.
15. Habermas Ju. Kogda my dolzhny byt' tolerantnymi? O konkurencii videnij mira, cennostej i teorij / Ju. Habermas // Socis. – 2006. – №1. – S.45–50.
16. Hajdegger M. Vremja i bytie: Stat'i i vystuplenija [Sost. i per. s nem. i koment. V. V. Bibihina] / M. Hajdegger. – SPb.: Nauka, 2007. – 620 s.
17. Hamitov N. Jetika i Jestetika. Slovar' ključevyh terminov / N. Hamitov, S. Krylova, S. Mineva. – K.: KNT, 2009. – 329 s.
18. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'. – INFRA. – M., 1999. – 576 s.
19. Shalin V. Tolerantnost': kul'turnaja norma i politicheskaja neobhodimost' / V. Shalin. – Krasnodar, 2000. – 256 s.
20. Shrejder Ju. Ravenstvo. Shodstvo. Porjadok / Ju. Shrejder. – M.: Nauka, 1971. – 256 s.
21. Collin P. Harrap's Pocket English Dictionary / P. H. Collin. – London, the Chaucer Press Ltd, 1984. – 633 p.
22. Dummet M. Tolerance / M. Dummet // La tolerance aujourd'hui. Analyses philosophique. UNESCO. – Paris, 1993. – P.17.

Kuzmenko R. I., postgraduate student, department of Philosophical Anthropology, Kyiv National Pedagogical Drahomanov University (Ukraine, Kyiv), raisa.kuzmenko.kiev@gmail.com

Tolerance: etymology and semantics

The origin of the term «tolerance» was analyzed in the research article. The role of a language and external conditions in the notion definition was found out. It was proved that tolerance – the principal condition of a fruitful dialogue which is the main way of interaction of man in society. It was established that mutual understanding, respect, goodwill are an integral part of tolerance in human being. The idea of tolerance is considered as a real prospective of the development of human relations leading to peaceful co-existence, co-creation and cooperation.

Keywords: tolerance, notion, language, dialogue, respect, equality, cooperation, co-creation.

* * *

УДК 177.9+316.4:316.62

Левкулич В. В.,

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії, Ужгородський
національний університет (Україна, Ужгород),
lepan@ukr.net

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК РЕГУЛЯТИВНА СТРАТЕГЕМА СУСПІЛЬНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Кожне суспільство є складним механізмом, системою взаємозв'язків і функцій, яка регулюється багатьма засобами, нормативами і зв'язками. Справедливість володіє особливим регулятивним статусом трансчасової стратегії: вона споріднена з глибинними причинно-наслідковими зв'язками функціонування суспільної свідомості, тому випадки несумісності з консенсусними нормами справедливості неухильно призводять до осуду, санкцій з боку суспільної свідомості.

Ключові слова: справедливість, суспільна життєдіяльність, суспільна свідомість, регулятивна стратегема, причинно-наслідкові зв'язки, регулятивні норми і зв'язки.

Фактор справедливості практично ніколи й ніде (в жодному суспільстві) не втрачав соціально значущих функцій. Трансчасову і соціально-універсалістську імперативність уявлень про справедливість можна проілюструвати за аналогією з італійською приказкою, яка влучно зауважує: попри те, що на Сицилії можливо все, однак сонце навіть там сходить лише на сході.

Бінарні опозиції (дистинкції) на кшталт справедливе/несправедливе, добро/зло, прекрасне/потворне, сакральне/профанне і т. ін. відзеркалюють фундаментальні, субстанційні протиріччя, чи пак – несумісності. Ця обставина зумовлює одразу декілька особливостей, пов'язаних із ними. Саме бінарним опозиціям притаманний найвищий рівень інтроспекції, світоглядно-цілепокладаючої пропозиційності, а також патологічних крайнощів. Показовою в цьому сенсі є книга Пітера Бергера «Запрошення в соціологію: гуманістична перспектива» (1963) [2, с. 44–45], в якій проілюстровано взаємозв'язок між «людиною в суспільстві» та «суспільством у людині».

Коректність аналогій принципу справедливості з принципом «невидимої руки» як основи класичного лібералізму викликає чимало обґрунтованих сумнівів. Скоріше, в такій світоглядній позиції більше наївності, ніж переконливої концептуалістики. Значно більш правдоподібним є висновок, відповідно до якого універсального інваріанта справедливості взагалі не існує: коректно вести мову лише про частковий інваріант справедливості, котрий поширює свої змістовні повноваження на конкретну-історичну систему буттєвих координат певної соціокультурної ойкумени.

Труднощі з напрацюванням консенсусних норм справедливості зумовлені різними причинами. Передовсім слід враховувати, що людині притаманне не абстрактне проникнення у сутність речей, а співвідношення реальності з людським світом, тому кожна спроба елімінувати загальнолюдську перспективу, відштовхуючись від взірця деякої конкретно-історичної картини світу призводить не до об'єктивності, а до упередженості й непорозуміння. Головною перешкодою на шляху реалізації принципу справедливості є надлишкова, надмірна суб'єктивістська ангажованість – як влучно зауважив Людвіг фон Мізес, «відсутність бажання слухати за умов гіпертрофованого бажання бути почутим».

У цьому контексті цілком доречно виявиться згадка про зловживання знеособленим жаргон евфемізмів і поверховими концептуальними сентенціями, які не лише не з'ясовують сутності проблем і перспектив їх розв'язання, а й навпаки – замулюють весь світоглядний інтеграл, істотно ускладнюючи як концептуальну визначеність (мету), так і інтенсивність руху в напрямку такої мети. І хоча «невизначеність та проблематичність складають сутність існування людини у форматі фундаментальної позитивності» [10, с. 88], втім, тривале ігнорування невизначеності й проблемності, небажання чи неготовність визначитися з ідейно–цілепокладаючими пріоритетами набули загрозливих, епідемічних ознак і вочевидь можуть призвести до небезпечних наслідків як в окремих соціальних кластерах, так і в суспільній сфері загалом.

Замість усталених у цивілізованому дискурсі сучасності діалогічних практик комунікативного (інтерактивного) обміну, апологети такого стилю оприлюднюють своє бачення у вигляді монологічної евангелістики – своєрідного симбіозу євангельської благої вісті та добутої в алхімічний спосіб абсолютної істини, яка не стерпить жодних заперечень і перешкод на своєму шляху.

Значна частина труднощів змістовного увиразнення справедливості є похідною від кризового стану сучасного суспільства і держави. Зокрема, на відміну від більшості поширених у наш час концептуальних обґрунтувань, Ентоні де Ясаї позиціонує державу «не як пасивний інструмент, який слугує інтересам суспільства в цілому, класу або соціальної групи, а як активний суб'єкт, який переслідує власні інтереси. Таке тлумачення є аналогічним підходу економістів до вивчення виробничої фірми, однак на відміну від останньої держава прагне максимізувати не прибуток, а обсяг владних повноважень і використовувати останні для досягнення власних кінцевих цілей, якими б вони не були. Головним інструментом держави при цьому є завоювання підтримки визначальних соціальних груп і перерозподілу на їхню користь сукупного багатства. Внутрішня логіка розвитку держави з часом неминуче призводить до того, що воно набуває тоталітарних рис, причому незалежно від суб'єктивних якостей і намірів конкретних правителів» [12].

У XIX ст. утопічні соціалісти ототожнювали спільноту з типом суспільства, організованим відповідно до людських потреб. Т. Дезамі наполягав, що спільнота – це найбільш природний, простий і досконалий вид асоціації. Це єдиний надійний спосіб усунення всіх перешкод на шляху розвитку громадського принципу. Це найбільш реальна і несеквестрована єдність у всьому – єдність способу життя, законодавства, політичної діяльності, праці, власності тощо.

Наприкінці XIX століття поняття спільноти було уточнене Ф. Тьонісом, який запропонував дихотомію «спільнота» (Gemeinschaft) / «суспільство» (Gesellschaft). Істотним методологічним аспектом залишаються труднощі перекладу термінології Ф. Тьоніса. Його ключове поняття «Gemeinschaft» перекладають або як «група», або як «спільнота». Найбільш точним із філологічної, коректний із логічної і адекватний із соціологічної точки зору перекладом «Gemeinschaft» є «спільнота». Оскільки група означає місцеве

самоврядування і церковний приход, то формальний сенс слова «спільнота» краще відповідає духу тьонісівської формальної соціології. Втім, варто зауважити що деякі дослідники пропонують відмовитися від усіх нині існуючих варіантів перекладу слова Gemeinschaft і залишити його в оригінальному написанні, аби не втратити при перекладі автентичні смислові відтінки [8, с. 344–345].

Основне поняття Ф. Тьоніса Gemeinschaft є спільнотою людей, яка характеризується принаймні трьома ознаками:

1) має певну соціальну структуру – іншими словами, існують сукупності людей, які не є спільнотами;

2) поняття спільноти пов'язане з наявністю відчуття приналежності до громади, «духу громади»;

3) спільнота є самодостатньою формою взаємодії людей, заснованою на сутнісній спорідненості або на родинних почуттях.

На думку Н. Смедзера, слово «Gemeinschaft» («спільнота») має так багато відтінків значень, що цьому поняттю практично неможливо дати змістовно зважене визначення – постійно доводиться робити вибір на користь того чи іншого змістовного аспекта, тоді як інші фактори залишаються на периферії уваги. Спільнота в тлумаченні Ф. Тьоніса здебільшого постає певним видом товариства, переважно сільського, в межах якого індивіди пов'язані воедино родинними узами і певним почуттям приналежності. Натомість міські соціуми пов'язані з руйнуванням общинних цінностей і – відповідно – спільнот.

Ф. Тьоніс зазначав, що категорична несумісність між «спільнотою» та «суспільством» існує лише на концептуальному рівні: і спільнота (Gemeinschaft), і суспільство (Gesellschaft) відображають споріднені модальності взаємодії. Разом з тим не варто недооцінювати й відмінності: спільнота є усталеною і сутнісною життєдіяльнісною взаємодією між людьми, натомість суспільство постає життям формалізованим та ілюзорним; якщо спільнота наділена змістовними ознаками живого організму, то суспільство уподібнюється механічному агрегату і артефакту. Суспільство і спільнота віддзеркалюють деяку сукупність соціальних зв'язків за кількісною ознакою: спільнота – це найближче середовище людини (сім'я, родичі, друзі), маленька модель суспільства, своєрідне субсуспільство [4, с. 79–80].

Відповідно до концептуальних акцентів Т. Парсонса, спільнота – це сукупність осіб, які взаємодіють у певному територіальному просторі як основі для здійснення повсякденної життєдіяльності. Д. фон Гільдебранд наполягав, що в основі спільноти лежать глибші причини, ніж територія і спільна діяльність. Взаємини між індивідами, вважав учений, призводять до утворення об'єднань різних типів і рівнів, але контактам, що виникли на основі спільних цінностей, притаманна більш висока ступінь об'єднання порівняно зі звичайними відносинами. Такі взаємини якраз і утворюють спільноту.

Системна теорія Н. Лумана тлумачить соціальну систему як автопоетичну. Термін «автопоезис» (autopoiesis) в дослівному перекладі воно означає «самотворення» («самовідтворення») і застосовувалось для змалювання принципів функціонування живої матерії.

Згідно з Н. Луманом, «суспільство можна визначити як систему лише в межах взаємодії «система/навколишній світ». Система суспільства постає водночас елементом навколишнього світу, а навколишній світ – межею суспільства. Поза таким визначенням суспільство не є системою. Цей підхід виключає можливість розгляду суспільства як, по-перше, деякої цілісності, що складається з конкретних людей і відносин між людьми; по-друге, як регіональної, територіально обмеженої єдності, «тому Бразилія – це інше суспільство, ніж Таїланд»; по-третє, як систему, яку можна вивчати «ззовні».

До інтегруючого визначенням терміна «система» як цілісності, відмежованої від зовнішнього середовища і володіючого внутрішньою структурою, Н. Луман додає поняття самовідтворення («автопоезиса»). Без розгляду першого рівня дослідження суспільства неможливе прояснення «автопоезиса», без другого – специфіки соціального, без третього – специфіки суспільства» [5].

На переконання Н. Лумана, «автопоезис є онтологічною основою системи, її здатністю встановлювати і змінювати свої складові за допомогою реляційних процесів. Суспільство як автопоезична система підтримує своє існування за допомогою власних операцій і, відповідно, має справу з власними визначеннями. Воно самодостатнє й автономне. У нього відсутня потреба в зовнішньому середовищі для відтворення – зокрема, в Божові й трансцендентних цінностях. У соціальній сфері пояснююча роль автопоезиса пов'язується з подоланням ціннісних орієнтацій та інших суб'єктивістських настанов. Людина як цілісна особистість не входить до складу системи суспільства, а є складовою навколишнього світу, комплексність якого становить проблему для системи. Операційна закритість означає каузальну ізоляцію і обмеження контактів із зовнішнім світом, але оточення впливає на систему суспільства не позитивно й предметно, а негативно й невизначено. Воно вносить в неї дестабілізацію [6, с. 208].

Автопоезис – це спосіб існування системи: те, завдяки чому вона функціонує; те, що система відтворює свої елементи лише на підставі власних елементів – безвідносно й іноді на протигагу зовнішньому середовищу; те, що робить систему відносно закритою, забезпечуючи її існування. Оскільки навколишнє середовище містить більше можливостей розвитку, ніж може бути реалізовано в системі, то в разі абсолютної відкритості системи вона може бути зруйнована під тиском зовнішніх різноспрямованих тенденцій.

В. Беккер охарактеризував шлях від «спільноти до суспільства» як послідовність історичної неминучості: «Спільноти, що складаються з багатьох мільйонів людей, які співіснують на великих просторах і пов'язані мережею господарських і культурних відносин, не можуть організовуватися у формі гомогенного суспільства. Таку безліч людей неможливо направити до єдиної мети і єдиної політичної моралі державним насильством, оскільки підсумком своїм воно матиме нестабільність цілісності» [1, с. 81].

Божественне (чи пак – сакральне), яким оперує М. Маффесолі, є «оргіастично-екстатичними енергіями», своєрідною «язичницькою струною», яка ніколи повністю не переставала звучати в глибинах душ практично кожної людини. Саме це буттєве вкорінення

дозволяє створити в знеособленому й незатишному світі гармонійні й неформальні спільноти людей, своєрідні острівці соціального єднання, в яких можна відчути вкрай необхідне для буттєвого комфорту екзистенційне тепло і затишок. Якщо позолота чеснот, ідеалів і колективних цінностей може потьмянити і втратити привабливість, то релігійне почуття перманентно породжує ту «іманентну трансцентність», яка забезпечує усталеність суспільств.

На думку К. Гірца, «досягнення спільної мови в суспільних науках – це справа такої інтеграції теорії і концепцій різного гатунку, яка дозволила б формулювати осмислені припущення, що спираються на дані, котрі сьогодні ізольовано існують у різних сферах досліджень» [3, с. 56]. «Членство в громадянському суспільстві, – пише Р. Патнем, – вимагає рівних прав і обов'язків для всіх, що досягається горизонтальними зв'язками взаємності й кооперації, а не вертикальними зв'язками авторитету й підпорядкованості. Громадяни взаємодіють як рівні, а не як патрон з клієнтом або правитель з підданим... Чим більше політикам вдається поширити серед своїх співгромадян ідеали політичної рівності, тим міцніше виявляється громадянське співтовариство» [7, с. 112–113].

Всі суспільні сфери перебувають у корелятивній діалектичній єдності й діють за взаємопотенціуючим принципом. Суспільство може ефективно функціонувати лише за умови послідовного виконання кожною із суспільних сфер свого функціонального призначення. При цьому гіпертрофований розвиток однієї із сфер негативно позначається на перспективах функціонування всього суспільства – зрештою, як і неповноцінний розвиток якоїсь сфери.

Гордон Олпорт концептуалізував положення, відповідно до якого нова соціальна реальність зароджується на основі інтегрованої поведінки індивідів (принцип конвергенції). В основі такої життєдіяльної інтеграції лежить сутнісна спорідненість значень, цінностей, стереотипів і емоцій, притаманних членам спільноти.

Дітріх фон Гільдебранд у книзі «Метафізика комунікації» навів спостереження про появу нової реальності при утворенні спільноти: не слід вважати єдиною реальною ознакою спільноти пережиті відносини між людьми. Єдність спільноти полягає не лише в тому зв'язках, що виникають під час контактів або в процесі пережитих відносин: там, де існує спільнота, люди об'єктивно й закономірно утворюють якісно нову цілісність.

Спільнота як первісна соціальна організація в процесі ускладнення, структуризації та ієрархізації розвивається в суспільство. Спільнота і суспільство – це ідеальні, абстрактно сконструйовані типи соціальних організацій, які в чистому вигляді практично не трапляються; це два полюси, між якими знаходиться вся багатоманітність реальної надіндивідуальної життєдіяльності [8, с. 349–350].

На відміну від спільноти суспільство постає втіленням формальних, зовнішніх взаємин між людьми. В цілому суспільство зводиться до суми міжособистісних відносин, до об'єднання людей, які посідають відносно обмежену територію і володіють власною більш-менш характерно культурою й інститутами. У вузькому сенсі під суспільством здебільшого

розуміють конкретно-історично тип соціальної системи (наприклад, первіснообщинне суспільство) або окремий соціокультурний організм (зокрема, українське суспільство).

Хоча сфера соціального як тінь батька Гамлета неухильно тяжіє над кожною людиною, проте соціальність як атрибут і імператив *Homo sapiens* не є траншасовою і навіть конкретно-історичною константою, бо світосприйняття і поведінка абсолютної більшості людей у всі часи й народи є не соціальними (social), а недостатньо соціальними (undersocial) або ж надсоціальними (oversocial).

А що стосується труднощів «зведення до спільного знаменника» великої кількості факторів функціонування сучасного суспільства, то це – не привід опускати руки: як влучно зауважив у подібному випадку Кліффорд Гірц, «на мене ніколи не справляв враження аргумент, що оскільки повна об'єктивність у нашій сфері знання недосяжна (що, звичайно, відповідає дійсності), то можна дати волю суб'єктивізму. Як іронізував Роберт Солоу, це рівнозначно тому, щоб стверджувати: оскільки досягти зовсім стерильного середовища неможливо, то хірургічні операції можна проводити будь-де» [3, с. 39].

Прагнучи створити в умовах політичної та економічної нестабільності певний тип «соціальної особистості», держава разом з тим відчутно віддаляється від організації і регуляції самого процесу виховання і навчання, що може вкрай негативним чином позначитися на процесі суспільного розвитку. Доводиться констатувати, що думка А. Швейцера про те, що «ми живемо в умовах, які характеризуються занепадом культури», коли «взаємодія між матеріальним та духовним набула фатального характеру», в цілому відповідає сучасній ситуації в Україні.

Відчуження від високих зразків вітчизняної культури вкрай негативно позначається на еволюціонуванні й трансформації світоглядно-аксіологічних пріоритетів і преференцій особистості, призводить до деформації духовного світу, обмежує можливості творчої самореалізації людини. Відчуження завдає непоправної шкоди не лише окремій, особистості, а й призводить до катастрофічних наслідків в соціокультурному житті суспільства. Люди перетворюються на пасивних споживачів, втрачають зв'язки зі своїм етнопатрістичним ґрунтом [9, с. 112].

Трансцендентальна теорія справедливості, яка набула респектабельного реноме в епоху Просвітництва, в наш час також має чимало прихильників у середовищі інтелектуалів. Її предметом є ідеально справедливий соціальний лад, котрий забезпечує функціонування ідеально справедливого суспільства. Амартія Сен, навпаки, «приділяє увагу порівняльним судженням про те, що вважається «більш» або «менш» справедливим, а також порівняльним перевагам різних соціумів, які склалися внаслідок певних інститутів і соціальних взаємодій. В основі міркувань Сена лежить визнання обґрунтованих відмінностей в нашому розумінні того, що являє собою «справедливе суспільство». Представники різних підходів – наприклад, утилітаристи, економічні егалітаристи, теоретики права на працю, лібертаріанці – пропонують свої відповіді на питання, що стосуються справедливості, всі ці відповіді обґрунтовані, але зовсім різні, парадигмально несумісні. З огляду на цю

обставину, Сен закликає прийняти порівняльний підхід до справедливості, який створить можливість робити вибір між альтернативами, з якими нам неминуче доводиться мати справу» [12].

Істотне значення для порозуміння, консенсусу чи хоча б компромісу в питаннях справедливості має методологічний інструмент «спільного знаменника», роль якого найліпше виконує єдність історичного, соціокультурного і ментального досвіду. На жаль, така спорідненість є скоріше винятком із правила, ніж самим правилом. У випадку її відсутності варто вдатися до послуг механізму, який Девід Лернер відреконував «емпатією». Це можливість ефективно функціонувати в умовах мінливої і суперечливої суспільної динаміки. Іншими словами, «емпатія є спроможністю побачити себе на чужому місці, проаналізувати свої дії ззовні» [11, с. 50]. Така здатність створює передумови для об'єктивного сприйняття дійсності, якій немає досвідних аналогів. Саме об'єктивність закладає фундамент консенсусних смислових ознак справедливості як одного з ключових регуляторів суспільної життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Беккер Г. Сообщество и общество. – М.: Наука, 1992. – 134 с.
2. Бергер П. Приглашение в социологию: гуманистическая перспектива / Пер. с англ. О. А. Оберемко под ред. Г. С. Батыгина. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 168 с.
3. Гирц К. Интерпретация культур / Пер. с англ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 560 с.
4. Дэвис Дж. Социальная установка // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. Пер. с англ. Под ред. В. А. Туманова, В. П. Казимирчука. – М.: Прогресс, 1972. – 331 с.
5. Концепция общества и политической системы Никласа Лумана // <http://pws-conf.ru/nauchnaya/lss-2007/356-filosofskie-modeli-i-koncepcii-razvitiya-sovremennogo-obschestva/7923-koncepciya-obschestva-i-politicheskoy-sistemy-niklasalumana.html>.
6. Луман Н. Общество как социальная система / Н. Луман. Пер. с нем. А. Антоновского под ред. О. Никифорова. – М.: Логос, 2004. – 232 с.
7. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала. Гражданские традиции в современной Италии. – М.: Ad Marginem, 1996. – 224 с.
8. Теннис Ф. Общность и общество. Основные понятия чистой социологии / Ф. Теннис. – М.: Фонд «Университет», Владимир Даль, 2002. – 456 с.
9. Трубина Е. Г. Социальная антропология. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2003. – 150 с.
10. Abbagnano N. Introduzione all'existentialismus. – Milano: Mondadori, 1967. – 192 p.
11. Lerner D., Coleman J., Dore R. Modernization // International Encyclopedia of the Social Sciences. – 1968. – Vol. 10. – P.44–61.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ozon.ru/context/detail/id/137950780/>.

References

1. Bekker G. Soobshchestvo i obshchestvo. – M.: Nauka, 1992. – 134 s.
2. Berger P. Priglaseniye v sotsiologiyu: humanisticheskaya perspektiva / Per. s angl. O. A. Oberemko pod red. G. S. Batygina. – M.: Aspekt-Press, 1996. – 168 s.
3. Girts K. Interpretatsiya kul'tur / Per. s angl. – M.: «Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya» (ROSSPEN), 2004. – 560 s.
4. Devis Dzh. Sotsial'naya ustanovka // Amerikanskaya sotsiologiya. Perspektivy. Problemy. Metody. Per. s angl. Pod red. V. A. Tumanova, V. P. Kazimirchuka. – M.: Progress, 1972. – 331 s.
5. Kontseptsiya obshchestva i politicheskoy sistemy Niklasa Lumana // <http://pws-conf.ru/nauchnaya/lss-2007/356-filosofskie-modeli-i-koncepcii-razvitiya-sovremennogo-obschestva/7923-koncepciya-obschestva-i-politicheskoy-sistemy-niklasalumana.html>.

6. Luman N. Obschestvo kak sotsial'naya sistema / N. Luman. Per. s nem. A. Antonovskogo pod red. O. Nikiforova. – M.: Logos, 2004. – 232 s.
7. Patnem R. Chtoby demokratiya srabotala. Grazhdanskiye traditsii v sovremennoy Italii. – M.: Ad Marginem, 1996. – 224 s.
8. Trubina Ye. G. Sotsial'naya antropologiya. – Yekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta, 2003. – 150 s.
9. Tennis F. Obschnost' i obschestvo. Osnovnyye ponyatiya chistoy sotsiologii / F. Tennis. – M.: Fond «Universitet», Vladimir Dal', 2002. – 456 s.
10. Abbagnano N. Introduzione all'existentialismus. – Milano: Mondadori, 1967. – 192 p.
11. Lerner D., Coleman J., Dore R. Modernization // International Encyclopedia of the Social Sciences. – 1968. – Vol.10. – P.44–61.
12. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ozon.ru/context/detail/id/137950780/>.

Levkulych V. V., PhD, Associate Professor, Head of Department of Philosophy, Uzhgorod National University (Ukraine, Uzhgorod), lepan@ukr.net

Justice as regulative stratagem of public activity

Each society is a comprehensive mechanism, system of interconnections and functions regulated by many tools, norms and patterns. Justice has a special regulative status of transtemporal stratagem: it is connected with deep casual relations of functioning of the public consciousness, that's why the inconsistency with consensus norms of justice lead by all means to condemnation, sanctions by the public consciousness.

Keywords: justice, public activity, public consciousness, regulative stratagem, casual relations, regulatory norms and patterns.

* * *

УДК 141.7:115:111.32

Масюк О. П.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет
(Україна, Запоріжжя), olegpm16@gmail.com;
ORCID 0000-0003-3853-5863

Сподівання в координатах соціального часу

Метою статті є викладення основних засад формулювання та реалізації сподівання у вимірах соціального часу. У статті дається аналіз часових характеристик сподівання в житті людини і суспільства. Аналізується вплив сподівання на зміну ритму і швидкості соціального часу. Автор визначає зміну тривалості реалізації сподівання в процесі взаємодії «індивідуальне – колективне» в соціальному часі.

Ключові слова: сподівання, очікування, несподіванка, соціальний час, нарратив, аттрактор, інтенціональний скальп, вчинок, подія.

Сподівання є інструментом перспективної організації людського життя. Воно має унікальний суб'єктивний потенціал для перетворення майбутнього. Вагомими умовами формулювання ефективного сподівання є конгруентність індивідуального та колективного соціального часу. Відсутність погодження з ритмом життя спільноти (відставання/випередження) руйнує розвиток особистої перспективи та дискредитує наявну проєкцію майбутнього.

Філософське осмислення часу та його сприйняття людиною дає варіативні параметри для відтворення хронології протікання сподівання. Особливої уваги заслуговує необхідність погодження в сподіванні передчуття майбутнього існування, плану розвитку подій та футуристичних цінностей, які впливають на соціальну активність людини.

Впорядкована цитата сподівання ефективно вписується та реалізується у відрізках соціального часу.

Синхронізація сподівання з ритмом часу в соціальному просторі є запорукою конструктивного існування людини в майбутньому. Проблемі асинхронності соціального життя людини присвячено багато футурологічних праць, які зосереджені на об'єктивних факторах зміни динаміки процесів в суспільстві. Разом з цим, суб'єктивні фактори хронологічного впорядкування особистого існування залишаються переважно поза увагою.

Крім того, небезпечним є те, що в процесі формулювання сподівання його автор найбільш вразливий для стороннього впливу у вигляді нав'язування неприйняттого ритму життя. Стороннє втручання в темпоральну організацію життя відбувається в формі ізоляції розуміння теперішнього, або в циклічному поверненні до минулого. Зазначений стан сподівання тотожний очікуванню в межах соціального простору.

Висвітлення встановлення ритму майбутнього життя, яке відбувається в процесі фактичного народження сподівання є важливим дослідницьким напрямком розвитку суб'єктивності. Сподівання виступає інтелектуальним «турбійоном», який впорядковує індивідуальний час людини та конкретизує ланцюг подій-вчинків в процесі соціальної активності. Відтак, дослідження характеру функціонування сподівання в координатах соціального часу є актуальною темою для наукового пошуку.

Свого часу популярну та актуальну оцінку простору та часу надали Г. Рейхенбах [10] і С. Хокінг [14]. Експертами в аналізі сприйняття соціального часу виступають М. Бахтін [1], Дж. Віко [4], П. Сорокін [11], К. Магнігал [8], М. Бунге [2], Дж. Уітроу [13], Н. Талеб [12], П. Штомпка [15] аналізували детермінованість та індетермінованість подій в соціальному просторі – часі. С. Діденко [5], Т. Нікульшина [9], М. Лепський [7] досліджують філософські аспекти соціального часу.

Мета статті – висвітлення основних засад функціонування сподівання в координатах соціального часу. Дана мета реалізується в наступних задачах:

а) розгляд функціонування сподівання у відокремлених відрізках соціального часу; б) аналіз впливу змісту соціального часу на формулювання та реалізацію сподівання; в) визначення одиниць виміру тривалості сподівання в координатах соціального часу.

Задля фіксації точки відліку нашого наукового дослідження, звернемось до виділення «понятійних координат». Соціальний час є засобом суб'єктивного обліку існування людини, який має складний багаторівневий характер, що розкривається в наявній тривалості та якості життя суб'єктів соціального простору.

Починаючи від розмежування Хроносу і Кайросу та до формулювання квантової механіки та загальної теорії відносності, люди завжди намагались встановити універсальну одиницю вимірювання соціального часу. Нажаль перенесення різних уявлень про фізичний час на соціальний хронометраж зазнало невдач. Крахом обернулись навіть спроби встановлення єдиного календарю, наповненого спільними соціальним подіями. Уявлення про бажану якість життя в суспільному утворенні стає початком відліку для цілеспрямованої активності людини як основи ноєми сподівання.

Сподівання в обраному контексті представляють собою відрізок часу між теперішнім та майбутнім,